

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOG NUTQ MADANIYATINING DOLZARBLIGI

Raximova Zulfiya Xashimjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Andijon davlat pedagogika instituti, pedagogika fakulteti,

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Mahmudova Rayhona Tohirjon qizi

E-mail: ffedy577@gmail.com

Аннотация: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida pedagog nutq madaniyatining dolzarbligi, uning ta'lim va tarbiya jarayonidagi o'rnini hamda o'qituvchi shaxsining kasbiy shakllanishiga ta'siri keng va batafsil yoritilgan. Pedagog nutqi nafaqat bilim berish vositasi, balki o'quvchilarda fikrlash, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiruvchi muhim omil sifatida tahlil qilinadi. Maqolada nutq madaniyatining asosiy komponentlari — aniqlik, mantiqiylik, ravonlik, ifodaviylik va adabiy til me'yorlariga rioya qilish masalalari yoritilgan. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari, oliy ta'lim jarayonidagi o'rnini va uni rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Pedagogning kommunikativ kompetensiyasi, muloqot madaniyati va nutqning ta'sirchanligi ta'lim sifatini oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida asoslab beriladi.

Калит so'zlar: Nutq madaniyati, pedagog, ta'lim tizimi, kommunikativ kompetensiya, muloqot madaniyati, adabiy til, o'quv jarayoni, ta'lim sifati, ifodali nutq, kasbiy mahorat.

Аннотация: В данной статье подробно и всесторонне рассматривается актуальность культуры речи педагога в современной системе образования, её роль в учебно-воспитательном процессе и влияние на профессиональное становление личности учителя. Речь педагога анализируется не только как средство передачи знаний, но и как важный фактор формирования у учащихся навыков мышления, анализа и самостоятельного вывода. В статье раскрываются основные компоненты культуры речи: точность, логичность, связность, выразительность и соблюдение норм литературного языка. Также рассматриваются педагогические и психологические основы формирования речевой культуры у будущих учителей, её значение в системе высшего образования и пути её развития. Подчёркивается, что коммуникативная компетентность, культура общения и выразительность речи педагога являются важными факторами повышения качества образования.

Ключевые слова: Культура речи, педагог, система образования, коммуникативная компетентность, культура общения, литературный язык, учебный процесс, качество образования, выразительная речь, профессиональное мастерство.

Annotation: This article provides a detailed and comprehensive analysis of the relevance of teacher speech culture in the modern education system, its role in the teaching and educational process, and its influence on the professional development of a teacher's personality. Teacher speech is examined not only as a means of knowledge transmission but also as an important factor in developing students' thinking, analytical skills, and ability to draw independent conclusions. The article highlights the main components of speech culture: accuracy, logic, fluency, expressiveness, and adherence to literary language norms. It also explores the pedagogical and psychological foundations of developing speech culture among future teachers, its significance in higher education, and ways to improve it. It is emphasized that communicative competence, culture of communication, and expressiveness of teacher speech are key factors in improving the quality of education.

Keywords: Speech culture, teacher, education system, communicative competence, communication culture, literary language, learning process, quality of education, expressive speech, professional skills.

Zamonaviy ta'lim tizimi shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy sifatlari yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jarayonda pedagogning nutq madaniyati ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida alohida o'rin tutadi. Chunki o'qituvchi o'z fikrini aniq, ravon va tushunarli ifodalay olmasa, o'quvchilarga bilimni yetkazish jarayoni ham to'liq samarali bo'lmaydi. Nutq madaniyati nafaqat so'zlashish qobiliyati, balki fikrni mantiqan izchil, adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda ifodalash san'ati hisoblanadi. Pedagogik faoliyatda esa bu san'at o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning tafakkurini rivojlantirish va shaxsiy kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Chunki zamonaviy pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki kommunikator, tarbiyachi va yo'naltiruvchi sifatida ham faoliyat yuritadi. Shu sababli uning nutqi ta'lim jarayonining sifatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogning nutq madaniyati ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. O'qituvchi o'z kasbiy faoliyatida bilim, ko'nikma va tarbiyaviy ta'sirni asosan nutq orqali amalga oshiradi. Shu sababli uning nutqi nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri,

balki mazmunan boy, mantiqan izchil va ta'sirchan bo'lishi lozim. Nutq madaniyati – bu fikrni aniq, ravon, mantiqiy va adabiy til me'yorlariga mos tarzda ifodalash qobiliyatidir. Pedagog uchun bu tushuncha yanada kengroq ma'noga ega bo'lib, u o'quvchi shaxsiga ijobiy ta'sir ko'rsatish, ularni fikrlashga undash va mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Nutq madaniyati yuqori bo'lgan o'qituvchi darsni samarali tashkil etadi va o'quvchilarning diqqatini oson jalb qila oladi. Pedagog nutqining muhim xususiyatlaridan biri uning aniqligidir. Aniqlik orqali fikr to'liq va tushunarli yetkaziladi. Agar o'qituvchi o'z fikrini noaniq yoki chalkash ifodalasa, o'quvchilarda tushunmovchilik yuzaga keladi, bu esa ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli har bir pedagog o'z nutqini oldindan rejalashtirishi va fikrni lo'nda ifodalashga e'tibor qaratishi zarur. Nutqning mantiqiyliги ham muhim ahamiyatga ega. Dars jarayonida ma'lumotlar tartibli va izchil berilsa, o'quvchilar mavzuni yaxshiroq tushunadi va eslab qoladi. Mantiqiy nutq bilimlarni tizimlashtirishga yordam beradi va o'quv jarayonini samarali qiladi. Ravonlik va ifodaviylik esa pedagog nutqining ta'sirchanligini oshiradi. O'qituvchi turli intonatsiya, urg'u va pauzalardan to'g'ri foydalansa, dars yanada jonli va qiziqarli bo'ladi. Bu o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularning mavzuga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shuningdek, nutq madaniyatining muhim talablaridan biri adabiy til me'yorlariga rioya qilishdir. O'qituvchi o'z nutqida sheva, ortiqcha takrorlar va noo'rin so'zlardan foydalanmasligi kerak. Bu uning kasbiy madaniyatini ko'rsatadi va o'quvchilarga to'g'ri nutq namunasi bo'lib xizmat qiladi. Bo'lajak pedagoglarda nutq madaniyatini shakllantirish oliy ta'lim tizimida alohida ahamiyatga ega. Talabalar faqat nazariy bilim olish bilan cheklanib qolmasdan, balki amaliy nutq ko'nikmalarini ham rivojlantirishlari zarur. Bunda seminar mashg'ulotlari, ommaviy chiqishlar, munozaralar va mustaqil taqdimotlar katta rol o'ynaydi. Shuningdek, pedagogik muloqot madaniyati ham nutq madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir. O'qituvchi o'quvchilar bilan muloqotda ochiq, samimiy va aniq bo'lishi kerak. Bu esa sinfda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan pedagog nutqi nafaqat an'anaviy darslarda, balki onlayn ta'lim jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Video darslar, virtual mashg'ulotlar va elektron platformalarda ham o'qituvchi nutqi aniq, tushunarli va ta'sirchan bo'lishi kerak. Umuman olganda, pedagog nutq madaniyati ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'qituvchining kasbiy mahoratini belgilaydi. Nutqi rivojlangan pedagog o'quvchilarda bilimga qiziqish uyg'otadi, ularni mustaqil fikrlashga yo'naltiradi va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta'lim tizimida pedagog nutq madaniyati o'quv jarayonining sifatini belgilovchi eng muhim va ajralmas omillardan biri hisoblanadi. O'qituvchi nutqi orqali nafaqat bilimlar uzatiladi, balki o'quvchilarning

dunyoqarashi, tafakkuri, axloqiy qarashlari va shaxsiy rivojlanishi ham shakllanadi. Shu sababli pedagogning nutqi har jihatdan mukammal bo'lishi — aniq, ravon, mantiqiy, ifodali va adabiy til me'yorlariga mos bo'lishi zarur. Nutq madaniyati yuqori bo'lgan o'qituvchi dars jarayonini samarali tashkil eta oladi, o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va ularni faol fikrlashga undaydi. Bunday pedagog o'quv materialini faqat yetkazib bermaydi, balki uni tushunarli va qiziqarli shaklda taqdim etadi, natijada bilimlarni o'zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshadi. Aksincha, nutqdagi kamchiliklar ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, pedagog nutq madaniyati uning kasbiy obro'sini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchining chiroyli va to'g'ri nutqi o'quvchilarda hurmat, ishonch va qiziqish uyg'otadi. Bu esa ta'lim jarayonida ijobiy psixologik muhit shakllanishiga yordam beradi. Bo'lajak pedagoglarda nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Oliy ta'lim jarayonida talabalar faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy nutq ko'nikmalarini ham egallashlari lozim. Bunda muntazam mashq, ommaviy chiqishlar, munozaralar va amaliy darslar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida ham pedagog nutqining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Onlayn darslar, video ma'ruzalar va masofaviy ta'lim jarayonida ham o'qituvchi nutqi aniq, tushunarli va ta'sirchan bo'lishi talab etiladi. Umuman olganda, pedagog nutq madaniyati ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarning bilim olish sifati va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli har bir bo'lajak o'qituvchi o'z nutqini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilishi va o'z ustida ishlashi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Jo'rayev N. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
4. Xo'jaev N. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. – Toshkent, 2017.
5. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2012.
6. Ziyomammedov B. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent, 2010.
7. O'quv-uslubiy qo'llanma: Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent, 2019.
8. Internet manbalari: www.ziynet.uz
9. Internet manbalari: www.edu.uz
10. Pedagogika va psixologiya bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.